De tiendverkoping in 't Goy en het menu in de herberg De Roskam te Houten in 1656

*Kees van Schaik**

De weit (wintertarwe) en het zomerkoren (zomergerst) stonden er in de zomer van 1656 goed bij op de 27 tiendblokken van het Utrechtse kapittel van Sint Marie in 't Goy. Op 1 en 2 juli 1656 zouden de tienden in publieke veiling worden verkocht in de herberg De Roskam te Houten. Het tiendrecht was een zakelijk recht dat de bezitter recht gaf op een tiende deel van de oogst. Het kapittel van Sint Marie verpachtte dat recht jaarlijks in publieke veiling.

Op 1 juni 1656 had een koetsier de heer Johan Strick van Linschoten en de secretaris van het kapittel al naar Houten gebracht om samen met de tiendkervers vooraf de gewassen te komen bezichtigen. De boeren was aangezegd dat de heren het land kwamen bezien.

De tiendkervers Cornelis Willemsz van Rossum en Cornelis Jacobsz (van Schoonderwoerd)[1] hadden hun kerfcedul tijdig ingeleverd bij het kapittel in Utrecht. Het opstellen van die lijst luisterde nauw want er was veel geld mee gemoeid. Het areaal granen, respectievelijk erwten en bonen moest precies worden opgetekend op de lijst van de smalle respectievelijk grove tienden in elk tiendblok. De tiendkervers moesten tijdens de publieke verkoping zonodig een toelichting geven.

Er werd veel volk verwacht. Boeren natuurlijk, maar vooral ook veel tiendenaars die van het kopen van tienden hun hoofdberoep maakten. Niet alleen uit Houten en 't Goy, maar ook uit de naburige dorpen. Vooral de tiendenaars wilden komende winter kunnen dorsen want in die maanden was er weinig ander werk. De verkopingsbiljetten waren tijdig aangeplakt.

De verkoping vond plaats in De Roskam op de Brink te Houten. De boeren en tiendenaars waren ook dit jaar weer in grote getale verschenen en werden door herbergierster Willempje Stook ruimschoots van bier voorzien, zodat de stemming er goed in kwam.

De verkoping duurde twee dagen. Op de eerste dag vond de inzet plaats en op de tweede dag de afslag. Kopers moesten onmiddellijk twee borgen stellen. De borgen moesten in de (provincie) Utrecht woonachtig zijn.

Dat er veel geld mee gemoeid was, moge hieronder blijken.[2]

DE GROVE TIENDEN (graan)

1. Het Overste blok van Kijkoverdijck.[3]
   Koper: Hendrick Willems van Schaijck voor 71 gulden 10 stuivers
   Borgen: Cornelis Willems van Schaik & Cornelis Willems Cluijting.
2. Het Nederste blok van Kijckoverdijck.
   Koper: Bastiaen Cornelis van Doorn voor 138 gulden
   Borgen: Hendrick Willems van Schaik & Cornelis Willems Cluijting.
3. Het Overste blok van Kijckenes.
   Koper: Cornelis Gijsberts Holl voor 99 gulden
   Borgen: (Gijsbert Cornelisz Holl absent) Meijndert Wouters & Claes Jansz Nijendael.
4. Het Midddelste blok van Kijckenes.
   Koper: Cornelis Willems Cluijting voor 47 gulden 10 stuivers
   Borgen: Bastiaen Cornelisz van Doorn & Hendrick Willems van Schaijck.
5. Het Nederste blok van Kijckenes.
   Koper: Willem Stevens de Boeff voor 114 gulden
   Borgen: Evert Ariss van Doorn & Tonis Jaspers.
6. De Tullentiend
   Koper: Gijsbert Cornelisz van Everdingen voor 221 gulden 10 stuivers
   Borgen: Claes Peters & Cornelis Willems van Rossum
7. De Meertiend
   Koper: Jan Ariss op Rijsbrug voor 177 gulden
   Borgen: (Lambert Ariss van Deijll absent) Jacob Ariss op Rijsbrug & Cornelis Jacobs.

8. De Oosterlaeck
   Koper: Cornelis Gijsberts Holl voor 127 gulden 10 stuivers
   Borgen: (Gijsbert Cornelis Hool absent) Meijndert Wouters & Claes Jans Nijendael
9. De Cruijstiend
   Koper: Hilligen, de moeder van Jan Cornelis de Bije voor 197 gulden
   Borgen: Gerrit Cornelis van Rossum & Jan Tomas Seijst (Gerrit Cors absent)
10. Oostrummerhofstadt
    Koper: Jan Gerrits Timmerman voor 55 gulden 10 stuivers
    Borgen: Jacob Sweeren & Jan Jans van Swaleven
11. De Molentiend
    Koper: Jan Tomas Seijst voor 112 gulden 10 stuivers
    Borgen: Jan Cornelisz de Bije & Gerrit Cornelis van Rossum
12. Het Overste blok van het Middelveld
    Koper: Evert Arris van Doorn voor 189 guldenBorgen: Tonis Jaspers & Hendrick Jacobs van Weerder
13. Het Nederste blok van het Middelveld
    Koper: Claes Peters voor 190 gulden 10 stuivers
    Borgen: Gijsbert Cornelis van Everdingen & Cornelis Willems van Rossum
14. De Overste Camp tiend
    Koper: Cornelis Gijsberts Holl voor 159 gulden en 10 stuivers
    Borgen: (Willem Tonis Holl & Gijsbert Cornelis Holl absent) Meijndert Wouters & Claes Jansz op Nijendael
15. De Nederste Camp tiend
    Koper: Jan Gerrits Timmerman voor 128 gulden 10 stuivers
    Borgen: Jacob Sweeren & Jan Jans Swaleven
16. De Overste Westrummerweide
    Koper: Jan Gerrits Timmerman voor 133 gulden
    Borg: Jan Jans Swaleven
17. De Middelste Westrummerweide
    Koper: Dirck Gerrits voor 209 gulden
    Borgen: Lodewijck Gosens & Jan Jans Vlas
18. De Nederste Westrummerweide
    Koper: Cornelis Willems van Rossum voor 139 gulden 10 stuivers
    Borgen: Claes Peters & Gijsbert Cornelis van Everdingen
19. De Hennesprongh
    Koper: Claes Peters voor 191 gulden
    Borgen: Tonis Jaspers & Gijsbert Cornelis van Everdingen
20. Eliasveld
    Koper: Hendrick Jacobs van Weerder voor 151 gulden
    Borgen: Evert Arris van Doorn & Jacob Ariss op Rijsbrugh
21. De Geertiend
    Koper: Cornelis Jacobs (kerver) voor 183 gulden
    Borgen: Lambert Ariss van Deijll & Jan Ariss op Rijsbrugh
22. Het Overste blok van Loerickerhofstadt
    Koper: Willem Stevens den Boeff voor 106 gulden
    Borgen: Hendrick Jacobs van Weerder & Jan Willems
23. Het Nederste blok van Loerickerhofstadt
    Koper: Tonis Jaspers voor 181 gulden
    Borgen: Claes Peters & Evert Arris van Doorn
24. Loerickerweijde
    Koper: Tonis Jaspers voor 127 gulden
    Borgen: Willem Stevens & Evert Ariss van Doorn
25. De Schafftiend
    Koper: Cornelis Jacobs voor 209 gulden 10 stuivers
    Borgen: (Peter Joostens absent) Lambert Ariss van Deijl & Jan Ariss op Rijsbrugh
26. De Houtenretiend
    Koper: Cornelis Jacobs voor 144 gulden 10 stuivers
    Borgen: Lambert Ariss van Deijl & Jan Ariss op Rijsbrugh
27. De Lobbentiend
    Koper: Jan Crijnen voor 89 gulden
    Borgen: Claes Peters & Evert Ariss

DE CRIJTENDE TIENDEN (veulens, kalveren en lammeren)

In 't Goy en Houten
Koper: Claes Peters voor 102 gulden 10 stuivers
Borgen: Jan Crijnen & Cornelis Willems van Rossem

SMALLE TIENDEN (erwten en bonen)

1. De Overste Smale tiend in 't Goy
   Koper: Cornelis Jacobs voor 175 gulden 10 stuivers
   Borgen: Jan Ariss op Rijsbrugh & Cornelis Willems van Rossum
2. De Nederste Smale tiend in 't Goy
   Koper: Claes Peters voor 130 gulden 10 stuivers
   Borgen: Gijsbert Cornelis van Everdingen & Cornelis Willems van Rossum
3. De Overste Smale tiend in Houten genaamd Oosterblock
   Koper: Claes Peters voor 221 gulden 10 stuivers
   Borgen: Gijsbert Cornelis van Everdingen & Cornelis Willems van Rossum
4. De Nederste Smale tiend in Houten genaamd Westerblock
   Koper: Jan Ariss op Rijsbrugh voor 153 gulden 10 stuivers
   Borgen: Peter Joosten & Cornelis Jacobs

De totale opbrengst van de tiendverkoping beliep 4.673 gulden en 10 stuivers. De kopers en hun borgen werd voor ruim 36 gulden bier geschonken voor rekening van het kapittel.
Grootste koper was Claes Peters, voor een bedrag van 836 gulden. Hij kocht zowel grove als smalle tienden en bovendien alle krijtende tienden. Goede tweede was de tiendkerver Cornelis Jacobs die voor 712,5 gulden grove en smalle tienden kocht. Claes Peters is zelf borg voor een bedrag groot 631 gulden en Cornelis Jacobs voor een bedrag van 330,5 gulden. Zowel Claes Peters als Cornelis Jacobs waren geen echte boeren, zij behoorden tot de groep tiendenaars voor wie het pachten van tienden het hoofdberoep vormde. Onder de tiendkopers en hun borgen zien we een grote mate van wederkerigheid. Zij opereerden vaak als groep.
Cornelis Willems van Rossum ging met een bedrag van 1042 gulden de grootste risico's aan als borg, gevolgd door Gijsbert Cornelis van Rossum met een bedrag van 873 gulden. Het is niet duidelijk of de borgen in 1656 risico hebben gelopen. De opbrengst was geheel voor risico (voetstoots) van de tiendpachters en hun borgen, zelfs indien het gewas door hagel, wind, donder, bliksem, roest[4], brand, of door ruiters en knechten van de vijand teniet was gegaan. In het Kromme-Rijngebied luidt het gezegde: 'Beter beer dan borg'. Het woord beer wordt dan gebruikt in de betekenis van mannelijk varken tegenover het woord borg in de betekenis van vrouwelijk varken.
De verplichtingen die de tiendkopers en hun borgen waren aangegaan, werden vastgelegd bij het Hof van Utrecht. Op 14 en 21 juli 1656 machtigden de kopers en hun borgen daarvoor drie procureurs om namens hen de willige condemnatie (veroordeling) in de koopcondities te verzoeken bij het Hof van Utrecht, hetgeen op 26 juli 1657 volgde.
De boeren waren verplicht om de tiendkopers één dag voor de oogst te waarschuwen dat de geoogste korenschoven de volgende dag op het veld 'aan de hok' zouden staan. Eén tiende deel van de schoven moest dan worden opgehaald om het gekochte aandeel in de oogst niet te verspelen.

Op 1 juli 1656 genoten de heren van Sint Marie de maaltijd bij herbergierster Willempje Stoock in De Roskam. Op het menu stonden:

- twee lamskwartieren, schapenhutspot samen met een kalfsborst wegende 27,5 pond à 4 stuivers 4 penningen	5-18-0
- een westfaalse ham, 9¼ daarvoor betaalt	2-14-0
- zes hoenderen om te braden á 11 stuivers	3-06-0
- twee hoenderen om te sieden á 12 stuivers	1-04-0
- aan weggen 10 stuivers, aan allerhande koekjes 10 stuivers, aan amandelen 10 stuivers 8 penningen, aan rozijnen 7 stuivers 8 penningen	1-18-0
- zes duiven	0-15-0
- gehakt kalfsvlees bij de hoenderen	0-07-8

CAERTE VAN DE THIENDEN OVER 'T GOY EN HOUTEN, ANNO 1640

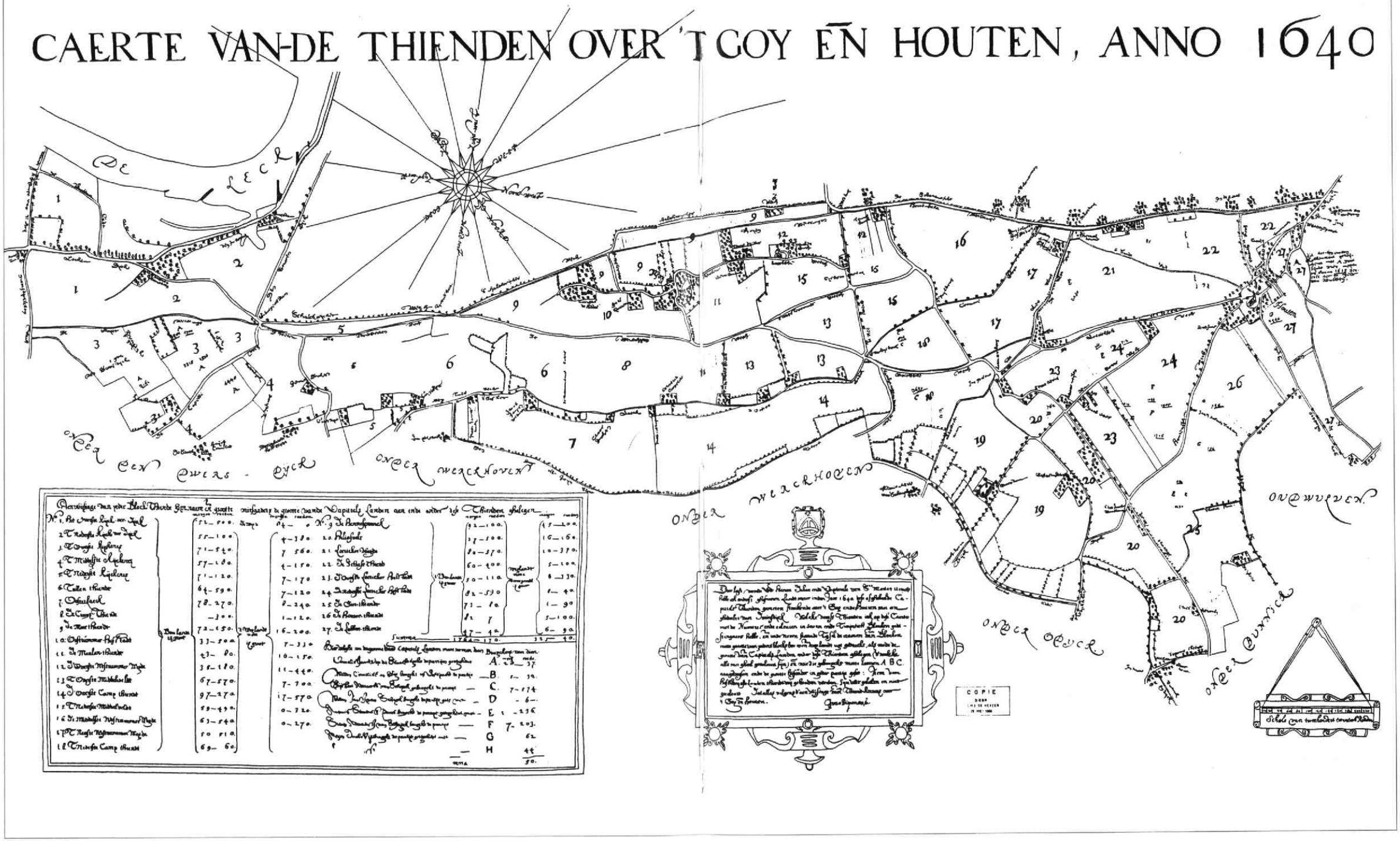

De kaart van de tienden van het kapittel van Sint Marie onder 't Goy, Houten en een gedeelte van de Dwarsdijk, door J. van Diepenem uit 1640, nagetekend door L.M.J. de Keijzer in 1964 (origineel: Het Utrechts Archief, Sint Marie, inv.nr. 772; kopie: Gemeente Houten, Oudheidkundige verzameling)

- kersen	0-14-0
- sla en aaltjessuiker	1-14-0
- suiker, specerij en zout	1-04-0
- arbeidsloon (bediening)	3-00-0
- 10 bier in de kamer over tafel	
- een tonnetje wijn van 17 kannen	
(1 stuiver per kan wijn voor Willem Hoogenboom pachter van de wijnaccijns).	

De volgende dag, 2 juli 1656, aten de heren en de tiendenaars er opnieuw goed van:

- zes duiven	0-15-0
- gehakt kalfsvlees bij de hoenderen	0-07-8
- aaltjes, suiker, eerbessen, wortelen, uien en peterselij	0-10-0
- eerbessen	0-16-0
- drie mingelen wijn toen de Heer van Wulven kwam	1-01-0
- nog aan een pater stuk, twee tongen	2-12-0
- nog aan kersen	1-10-0
- nog voor broot, boter en kaas, 'esgert' wijnazijn, tafellacken, servetten, wagenvracht en andersints	13-00-0
- nog voor de knecht den dag tevoren voor slapen, eten en drinken	1-00-0
- vijftien vamen (bier)	5-05-0
- een tonnetje wijn van 32 kannen	

De kwitanties van de maaltijden werden afgetekend door herbergierster 'Willempje Stoock'[5]. Willempje Anthonisdr, echtgenote van Jan Hendricks Stoock, wordt al in 1633 vermeld als 'weerdinne in de Roscam te Houten'. Zij is dan 39 jaar[6]. Willempje komt ook voor als Willempje Anthonisdr Baers[7]. Zij was een dochter van Anthonis Egberts wonende onder Schonouwen[8].
In latere jaren vonden de tiendverkopingen en de maaltijden plaats in de herberg De Leste Stuiver bij Dirck Splinters van Rossum[9].

**Mr. C. van Schaik is advocaat en doet sinds 1969 breed opgezet archiefonderzoek naar het Kromme-Rijngebied.*

Noten

1 Cornelis Jacobs zal identiek zijn aan Cornelis Jacobs van Schoonderwoert. Het Utrechts Archief (HUA), Hof van Utrecht (239-1), 227-4, 15 maart 1659. Hij woont dan aan de Cruijswech.
2 HUA, Sint Marie, 781.
3 Vergelijk voor de precieze begrenzing van de tiendblokken ook: P.M. Heijmink Liesert en L.M.J. de Keijzer, *'t Goy door de eeuwen heen.* Schalkwijk/Houten, 1966, 80 e.v.
4 Roest is een schimmelaantasting in het graan.
5 HUA, Sint Marie, 324-6 (acquiten).
6 HUA, RA, inv.nr. (oud) 854a.
7 HUA, Notariële archieven 1560-1895, U017a004, fol. 288, 13 april 1644 (zij tekent de notariële akte dan als Willempje Stoock).
8 HUA, idem, U012a12, fol. 233, 8 december 1631. Vergelijk ook Streekarchivariaat Kromme-Rijngebied – Utrechtse Heuvelrug, Dorpsgerechten 1590-1811, 791, 19 juli 1655.
9 HUA, Sint Marie, 324-8 e.v

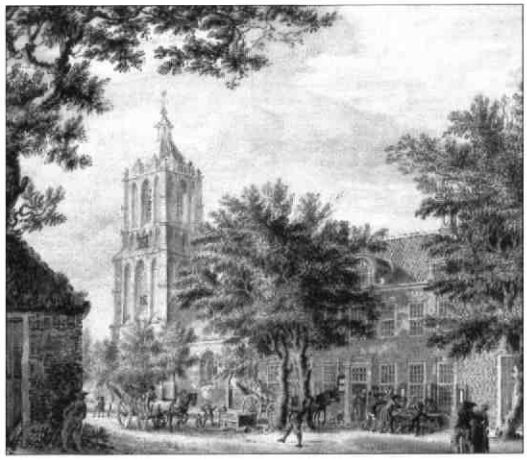

Herberg De Roskam aan het Plein in Houten, tekening door J. de Beijer uit 1737 (Rijksprentenkabinet, nr. A 1567)